

БЕЛЬМАЗ Я.М.,

завідувач кафедри (професор) практики
мовлення та інформаційних технологій
Горлівського державного педагогічного інституту
іноземних мов, доктор педагогічних наук

УДК 178.(410+73)

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА США

Статтю присвячено проблемі професійного розвитку викладачів вищої школи. Розглядається досвід використання інформаційних технологій у професійному розвитку викладачів у Великій Британії та США.

Ключові слова: професійний розвиток, викладач вищої школи, інформаційні технології, віртуальне навчання.

Статья посвящена проблеме профессионального развития преподавателей высшей школы. Рассматривается опыт использования информационных технологий в профессиональном развитии преподавателей в Великобритании и США.

Ключевые слова: профессиональное развитие, преподаватель высшей школы, информационные технологии, виртуальное обучение.

The article deals with the issue of the professional development of higher education teachers. The experience of the informational technologies application in the faculty professional development in Great Britain and the USA is examined.

Keywords: professional development, higher education teacher, informational technologies, virtual education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Останнім часом інформаційно-комунікативні технології стали одним з визначних факторів, що впливають на розвиток людства. Одна з характерних рис сучасної цивілізації – це її інформатизація, основа якої лежить в інформатизації освіти. В умовах світу, який постійно змінюється, розвиток сфери освіти на базі інформаційних та телекомунікаційних технологій стає національним пріоритетом для багатьох країн світу.

Система освіти вступила у фазу кардинальних змін, що характеризується новим розумінням цілей та цінностей освіти, усвідомленням необхідності переходу до безперервного професійного розвитку, новим концептуальним підходам до розробки і використання технологій навчання. Інформаційні технології посідають особливе місце в сучасному світі. Навички володіння персональним комп'ютером, вміння використовувати програмні засоби в своєму повсякденному житті, робота в Інтернеті, знання основ інформатики, інформаційна культура, вміння створювати та використовувати інформаційні ресурси – такі пріоритети XXI століття. Суспільству потрібні люди, які вміють самостійно працювати з інформацією, вдосконалювати знання та вміння в різних галузях, опановуючи нові знання. Сучасне суспільство – це суспільство інформаційних технологій, яке зацікавлене в тому, щоб його громадяни були здатні самостійно, активно діяти,

приймати рішення, гнучко адаптуватися до мінливих умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблема підготовки підростаючого покоління до реального життя хвилює багатьох вчених, педагогів, громадських діячів. Достатній рівень освіти, висока професійна кваліфікація, вміння користуватися комп'ютерною технікою, вміння самостійно та відповідально працювати, висока мотивація праці є необхідними для молодих спеціалістів. С.А. Тангян підкреслює, що в новому столітті вища освіта має враховувати у своїй навчальній діяльності, наукових дослідженнях результати впливу і наслідки процесів глобалізації та інтернаціоналізації життя суспільства, розвиток інформаційних технологій, стрімких змін у галузі зайнятості та постійного зростання потреби у висококваліфікованих кадрах.

Перед вищою освітою поставлене завдання рішуче повернутися до нових вимог та повністю враховувати їх в академічній діяльності.

Сучасні концепції світової системи вищої освіти все більше орієнтуються на нові організаційні ідеї, дидактичні принципи та вимоги, що, в першу чергу, пов'язані з використанням інформаційних технологій.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Отже, використання комп'ютерів для підтримки викладання в галузі вищої освіти має чималу значущість. Удосконалення інфраструктури інформаційних

технологій, зокрема Всесвітньої мережі Інтернет, забезпечує можливість використання комп'ютерів при викладанні всіх дисциплін. В той же час, змінюються акценти в освіті – все більше студентів прагнуть поєднувати навчання з професійною діяльністю, навчатися заочно або дистанційно. Більш того, створення “спільноти, що навчається”, тобто коли людей заохочують до навчання протягом усього життя, вимагає нової моделі викладання. На думку фахівців у галузі освіти, університети мають визнати цю потребу в змінах для відкриття вищої освіти для нових типів навчання, таких як дистанційна освіта, навчання на базі професійної діяльності, очно-заочне навчання тощо. Таким чином, викладач вищої школи має постійно професійно розвиватися для задоволення вимог та викликів суспільства та студентства. Використання інформаційних технологій викладачами вищих навчальних закладів можна розглядати в двох аспектах: застосування у навчальному процесі та при підвищенні власної професійної кваліфікації. Цікавим у цьому контексті є досвід Великої Британії та США.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз можливостей використання інформаційних технологій у професійному розвитку викладачів вищої школи у Великій Британії та США.

Виклад основного матеріалу. Останні дослідження проблем вищої освіти Великої Британії підкреслюють важливість постійного професійного розвитку професорсько-викладацького складу та пропонують шляхи його втілення. Так, Рон Діарінг у своїй доповіді у 1997 році проголошував: „Наша рекомендація полягає в тому, щоб уповноважені органи після узгодження з органами фінансування негайно заснували професійний інститут з навчання та викладання в секторі вищої освіти. Функції цього інституту будуть полягати в акредитації програм підготовки викладачів сектора вищої освіти, а також у призначенні досліджень і впровадженні їх у практику навчання та викладання й стимулюванні інновацій” (Рекомендація 14) [1]. І далі в Рекомендації 48: ”... це повинно стати звичайною вимогою, щоб усі молоді викладачі вищої школи отримували принаймні асоційоване членство Інституту навчання та викладання у вищій школі (Institute for Learning and Teaching in Higher Education – ILTHE) для успішного проходження випробувального терміну” [1]. Важливість постійного професійного розвитку викладача вищої школи не викликає сумніву, проте виникають питання, як це зробити найкращим чином.

Останнім часом ведуться пошуки нових шляхів підвищення кваліфікації викладачів вищої

школи, які б враховували сучасні вимоги і сучасний ритм життя. Однією з вимог сучасності є гнучкість навчання, забезпечити яку може навчання on-line, використання комп'ютерних технологій для професійного розвитку професорсько-викладацького складу. Так, електронні бібліотеки є ефективним і простим шляхом забезпечення слухачів курсів підвищення кваліфікації необхідним освітнім матеріалом. On-line курси допомагають уникнути напруги, пов'язаної з місцем і часом, яка може виникнути при очних програмах. Це особливо важливо в тому випадку, коли професійний розвиток відбувається без відриву від основної роботи. За допомогою сучасних технологій можна створювати віртуальні навчальні групи, призначати віртуального наставника тощо.

Отже, віртуальне навчання має певні позитивні моменти.

По-перше, on-line навчання є достатньо гнучким. Матеріали, які використовуються, не залишаються статичними – якщо виявляється якась помилка, то її можна швидко виправити, при необхідності можна додати новий матеріал тощо. Існує можливість вивчати матеріал відповідно до власних можливостей і потреб, маючи відносну свободу щодо вибору блоків навчального матеріалу.

По-друге, віртуальне навчання економне та масштабне. Дешевше розмістити один раз у мережі, ніж друкувати матеріали кожному студенту, при чому при такому різновиді навчання не має різниці у кількості учнів. Для традиційної форми навчання необхідні аудиторії (що є зайвим при on-line навчанні). Також немає необхідності їхати до навчального закладу, щоб отримати знання.

Якісне on-line навчання ґрунтується на залученні учнів до опанування навчальним матеріалом. Проте використання електронних засобів лише як шлях презентації навчального матеріалу є недостатнім. При традиційній, аудиторній формі навчання є можливість спілкування: обговорення проблем з колегами, можливість поставити питання викладачу, з'ясувати складні моменти в навчальному матеріалі тощо. Саме з цих міркувань ефективно on-line навчання має забезпечити тих, хто навчається, не лише знаннями або інформацією, а й можливістю спілкування та підсилення знань за допомогою рефлексії. On-line навчання повинно бути більше, ніж віртуальний підручник, це має бути віртуальна аудиторія, клас.

Термін “віртуальне навчання” містить у собі широкий спектр так званих сценаріїв навчання. Робін Мейсон (Robin Mason) запропонував просту структуру on-line курсів. Він надає три моделі on-

line курсів: “зміст + підтримка”, “занурення”, інтегровані курси [3].

Отже, перша модель “зміст + підтримка” являє собою еволюцію традиційного аудиторного підходу. Замість традиційного забезпечення навчальними матеріалами керівник курсів пропонує електронні матеріали або адреси сайтів, де можна знайти необхідну інформацію. Також популярним є листування з керівником за допомогою електронної пошти, on-line дискусії, виконання контрольних завдань в електронному форматі тощо, але ці види роботи не є обов'язковими. Проте для цієї моделі важливим залишається і традиційний компонент, коли відвідувачі курсів безпосередньо спілкуються з керівником та один з одним в аудиторії.

При застосуванні моделі “занурення” основний акцент робиться на on-line дискусіях, кооперативній діяльності саме за допомогою мережі Інтернет, в той час як навчальні матеріали можуть бути у будь-якому вигляді. Також приділяється увага вмінню викладачів використовувати комп'ютерні технології в їх власній педагогічній діяльності. Самостійна робота знаходиться на відповідних сайтах, там же перевіряється і її виконання.

При інтеграції моделі і забезпечення навчальними матеріалами, і спілкування між учасниками педагогічного процесу відбувається за допомогою новітніх інформаційних технологій. Безпосередній контакт при такому підході майже не застосовується [7, с. 12-14].

У Великій Британії розроблено декілька проектів, які забезпечують освіту за допомогою мережі Інтернет, проте існує один, який спрямовано саме на професійний розвиток викладачів вищої школи – це TALiSMAN (Teaching and Learning in Scottish Metropolitan Area Networks). Цей проект було започатковано у 1995 році за підтримки Ради з фінансування вищої освіти Шотландії (Scottish Higher Education Funding Council), згодом до нього приєднався 21 вищий навчальний заклад.

У квітні 1998 року було опубліковано доповідь щодо важливості даного проекту. Зокрема, було зазначено, що “подальше втілення комп'ютерних та інформаційних технологій у роботу викладачів сприяє розширенню видів діяльності щодо постійного професійного розвитку професорсько-викладацького складу, починаючи від оволодіння основами комп'ютерних технологій усіма викладачами і закінчуючи переоцінкою використання комп'ютерних та інформаційних технологій у навчальному процесі” [4].

Також підкреслювалася роль TALiSMAN як педагогічно, а не технологічно спрямованого проекту.

У доповіді Р. Діарінга також чільне місце відводилося комп'ютерним та інформаційним технологіям як ефективним засобам відповідного професійного розвитку викладачів вищої школи.

Отже, TALiSMAN пропонує два підходи до підвищення кваліфікації викладачів за допомогою новітніх технологій: on-line курси та on-line навчальний центр.

Один з on-line курсів має назву “Використання всесвітньої мережі Інтернет у викладанні та навчанні”. Зміст курсу розраховано на викладачів без попереднього досвіду використання Інтернету в своїй педагогічній діяльності, але які мають загальні поняття про мережу. Даний курс розраховано на шість уроків (один – на тиждень, як правило, у вівторок вранці). Анонс про кожний урок, в якому коротко зазначаються зміст та види діяльності, розсилається на електронну адресу кожного учасника. У п'ятницю на електронну адресу надходить нагадування про необхідність виконання завдань. Курс передбачає самостійну роботу та обговорення питань на форумі. Матеріал включає веб-сторінки, корисні посилання, електронні підручники. У кінці навчання кожен учасник заповнює так звану “форму зворотного зв'язку”, в якій зазначаються особисті досягнення в сфері використання інформаційних технологій, побажання, зауваження тощо.

On-line навчальний центр – це не окремі курси, а ціла низка курсів, які пропонує установа з підвищення кваліфікації викладачів. У структуру навчального центру входять on-line курси, анотація до аудиторних курсів, навчальні матеріали, список рекомендованої літератури, “віртуальні класні кімнати”, в яких можна обговорити проблеми з іншими учасниками або керівниками, отримати консультацію від свого наставника, тощо [5, с. 8-9].

Традиційні освітні організації, наприклад, такі, як Асоціація професійного і освітнього розвитку професорсько-викладацького складу, також пропонують on-line курси. Прикладом таких курсів є “Зміни в управлінні освітою” і “Зміни, що підтримують розвиток освіти”. Обидва курси розраховані на шість тижнів. Перший призначено для керівників та освітянських лідерів, другий – для професорсько-викладацького складу.

Курс “Зміни в управлінні освітою” було розроблено з метою забезпечення професійного та особистого розвитку на високому рівні для викладачів, які обіймають керівні посади або займаються професійним розвитком викладачів у вищих навчальних закладах. Асоціація професійного та освітнього розвитку довгий час підтримувала таких людей шляхом конференцій, публікацій, методичних об'єднань. Останні роки

Асоціація співпрацює з Оксфордським центром розвитку персоналу з метою розвитку on-line курсів, які спрямовані допомогти та підтримати молодих лідерів у сфері вищої освіти. Саме таким і є вищезгаданий курс. Даний курс є достатньо популярним серед освітянських лідерів. Він надає можливість підвищити свій професійний рівень у сфері управління вищою школою. Учасники забезпечуються програмою курсу, електронними ресурсами для виконання завдань та наставником.

Мета курсу полягає в наданні можливості обмінятися з іншими учасниками досвідом організації та управління професійним розвитком колег та розглянути професійний та освітній розвиток під різними кутами зору.

У результаті учасники мають опанувати такі вміння:

- бути активним учасником процесів, які сприяють удосконаленню системи професійного розвитку професорсько-викладацького складу;
- установлювати завдання щодо професійного розвитку професорсько-викладацького складу та розробляти план їх реалізації;
- допомагати колегам визначати власні цілі професійного розвитку та обирати відповідні форми та методи;
- розвивати стратегії моніторингу та оцінки успіху професійного та освітнього розвитку професорсько-викладацького складу.

Обговорення, аналіз та обмін досвідом відбувається в on-line режимі та вимагає активної участі всіх викладачів, що є слухачами даного курсу.

Зміст курсу передбачає такі теми:

- визначення цілей та функцій професійного та освітнього розвитку викладачів, розробка планів професійного розвитку;
- розуміння, як професіонали вчаться і розвиваються;
- роль керівника у розвитку та розповсюдженні університетської стратегії професійного розвитку професорсько-викладацького складу;
- допомога колегам у плануванні та реалізації професійного розвитку;
- моніторинг і оцінювання професійного розвитку колег [2].

Курс “Зміни, що підтримують розвиток освіти” спрямований на надання можливості викладачам вищої школи обмінятися досвідом професійного та освітнього розвитку та навчитися ефективно його планувати і реалізувати.

Після успішного завершення курсу учасники мають уміти:

- підбирати літературу з проблем професійного та освітнього розвитку професорсько-викладацького складу;

- розуміти поняття “ученість” у контексті професійного розвитку;
- планувати ефективні заходи власного професійного розвитку;
- аналізувати свою роль у професійному розвитку;
- розвивати стратегії подолання стресу на роботі;
- застосовувати отримані нові знання у власній професійній практиці.

Передбачається, що кожен учасник курсу буде брати активну участь у роботі курсу. Учасники отримують завдання на кожен тиждень (це може бути вивчення та аналіз запропонованої літератури, підбір прикладів з власної практики, написання відгуків, рецензій, есе тощо). Тексти отримують або на електронну пошту, або дається посилання на Інтернет-ресурс. Кожного тижня відбувається Інтернет-форум, на якому всі учасники обговорюють проблеми, пов'язані з тематикою заняття, аналізують вивчену літературу, висловлюють свою точку зору тощо. В on-line дискусії обов'язково бере участь і керівник.

Курс має наступний зміст:

Тиждень 1. Цілі розвитку освіти. Роль професійного розвитку у цьому процесі.

Тиждень 2. Користь від професійного розвитку викладачів для самого педагога та всього вищого навчального закладу.

Тиждень 3. Розробка та проведення заходів з професійного розвитку професорсько-викладацького складу.

Тиждень 4. Оцінювання власної роботи в контексті професійного розвитку професорсько-викладацького складу.

Тиждень 5. Фактори змін у системі професійного розвитку викладачів.

Тиждень 6. Вміння для організації власного професійного та освітнього розвитку [6].

США також підтримують ініціативу професійного розвитку викладачів вищої школи за допомогою інформаційних технологій. Лідером програмного забезпечення освітньої сфери є Cengage Learning. Даною компанією було розроблено on-line Програму розвитку професорсько-викладацького складу, яка призначена допомогти викладачам вищої школи розширити свій арсенал технік викладання, підготуватися до вирішення проблем, які можуть виникнути в аудиторії і взагалі розвинути свій досвід педагога. Усвідомлюючи складність сучасного освітнього простору, компанією було створено програму, яка б відповідала високим стандартам сучасності як у змісті, так і презентації. Програма схвалена Міжнародною асоціацією безперервної освіти та навчання (International Association for Continuing Education

and Training – IACET). Її результати визнаються Американським національним інститутом стандартів (American National Standard Institute – ANSI). Програма складається з 17 модулів, кожен з яких прирівнюється до 0,7 юнітів безперервної освіти (один юніт дорівнює 60 хвилинам контактного часу). Для того, щоб участь у програмі було зараховано як підвищення кваліфікації необхідно набрати не менше 70%, складаючи фінальний тест (причому його можна складати багато разів до отримання необхідного результату). Викладач сам може обрати той або ті модулі, які його цікавлять:

Модуль 1. Розуміння, як навчаються дорослі.

Модуль 2. Підготовка вчителів.

Модуль 3. Техніки презентації навчального матеріалу.

Модуль 4. Стратегії активного навчання.

Модуль 5. Оцінювання дорослих.

Модуль 6. Управління навчальним процесом дорослих.

Модуль 7. Навчання студентів учитися.

Модуль 8. Технології роботи в аудиторії.

Модуль 9. Викладання on-line.

Модуль 10. Підтримка та збереження контингенту студентів.

Модуль 11. Техніки викладання та навчання специфічного студентського контингенту.

Модуль 12. Створення інноваційного освітнього середовища.

Модуль 13. Проведення лабораторних занять для студентів.

Модуль 14. Викладання за допомогою експериментального навчання.

Модуль 15. Навчання професійних компетенцій.

Модуль 16. Розвиток та ефективне використання керівництва науковою роботою студентів.

Модуль 17. Навчання використання інформаційних джерел для викладання у вищій школі.

Наприклад, модуль 1 презентує основи навчання та викладання дорослим і забезпечує учасників яскравими прикладами навчання дорослих. Дана інформація є першим шаблоном в опануванні професії викладача вищої школи. Він складається з 5 розділів: характеристика дорослої людини, яка навчається та її потреби, теорії навчання дорослих, використання різних сфер особистості в навчанні, вплив розумової сфери та

стилі навчання, найкращі стратегії навчання дорослих [8].

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, віртуальне навчання має певні переваги перед традиційним підходом: гнучкість, можливість навчання людей з обмеженими можливостями, економічність, охоплення більшої кількості людей тощо. Проте, не слід забувати про роль безпосереднього спілкування з колегами та наставниками, яке має великий вплив на особистість кожного учасника педагогічного процесу. Тому найкращий підхід – це гармонійне поєднання традиційного аудиторного навчання та новітніх технологій.

Список джерел

1. Dearing R. The institute for learning and teaching in higher education: institutions, academics, and the assessment of prior experiential learning / R. Dearing, N. Evans. – London : Routledge Falmer, 2001. – 152 p.
2. Leading educational change (introductory online course) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.seda.ac.uk/professional_development.html?p=3_3_2
3. Mason R. Models of Online Courses / R. Mason // ALN Magazine. – 1998. – Vol 2. – #2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.aln.org/alnweb/magazine/vol2_issue2/Masonfinal.htm
4. SHEFC: Circular Letter 12:98, C&IT: Outcomes of the council's consultation exercise [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.shefc.ac.uk/shefc/PUBLICAT/CIRCS/98/1298.HTM>
5. Stice J. A model for teaching new teachers how to teach / J. Stice // Engineering education. – 1984. – #75 (2). – P. 83-87.
6. Supporting educational change (introductory online course) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.seda.ac.uk/professional_development.html?p=3_3_1
7. The role of virtual learning environments in the online delivery of staff development. Report 2. Delivering staff and professional development using virtual learning environments. – Collin Milligan, October, 1999. – 38 p.
8. Thomas V. G. Evaluation report of shaping the preparation of science and mathematics faculty project / V.G. Thomas. – Washington, DC : Council of Graduate Schools and Association of American Colleges and Universities, 2002.